

Original Research Paper

MÜHARİBƏ DÖVRLƏRİNDƏ MÜLKİ MÜDAFİƏ KƏŞFİYYATININ VƏZİFƏLƏRİ VƏ TƏDRİSİ MƏSƏLƏLƏRİ

Oktay Rzayev

<https://orcid.org/0009-0007-6377-255X>

Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan

Article history

Received: 08.10.2026

Revised: 19.10.2026

Accepted: 27.10.2026

*Corresponding Author: Oktay
Rzayev, Naxçıvan Dövlət
Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan
Email: oktay_rzayev@mail.ru

Xülasə

Məqalədə müasir dövrdə dünyada baş verən müharibələr, hərbi münaqişələr, siyasi gərginliklər və müxtəlif xarakterli fəvqəladə hadisələr əhalinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsini, insanların həyat və sağlamlığının qorunmasını dövlətlərin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biri kimi göstərilmişdir. Demək lazımdır ki, müharibə dövründə mülki müdafiə kəşfiyyatının əhəmiyyəti daha da artır. Çünki hərbi əməliyyatlar zamanı vəziyyət sürətlə dəyişə, yaşayış məntəqələri və mühüm obyektlər zərər görə, rabitə və nəqliyyat sistemlərinin fəaliyyəti pozula bilər. Belə şəraitdə ərazidəki real vəziyyətin vaxtında müəyyən edilməsi və təhlükələrin düzgün qiymətləndirilməsi insanların həyatının xilas olunmasında həlledici rol oynaya bilər. Məsələn, dağıntıya məruz qalmış ərazidə xilasetmə işlərinə başlamazdan əvvəl binaların dayanıqlığı, yanğın təhlükəsi, qaz sızması ehtimalı, yolların keçilməz vəziyyətə düşməsi və zərərçəkmiş insanların yerləşdiyi yerlər haqqında məlumatların toplanması vacibdir. Bu məlumatlar xilasedicilərin fəaliyyətinin düzgün təşkil edilməsinə, əlavə itkilərin qarşısının alınmasına və mövcud qüvvə və vasitələrdən səmərəli istifadə olunmasına imkan yaradır.

Açar sözlər: müharibələr, hərbi münaqişələr, siyasi gərginliklər, fəvqəladə hadisələr, Mülki müdafiə kəşfiyyatı, kəşfiyyatın növləri, zərərçəkmiş insanlar

GİRİŞ

Müasir dövrdə dünyada baş verən müharibələr, hərbi münaqişələr, siyasi gərginliklər və müxtəlif xarakterli fəvqəladə hadisələr əhalinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsini, insanların həyat və sağlamlığının qorunmasını dövlətlərin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən birinə çevirir. Müharibə şəraitində yaşayış məntəqələrinin, sənaye müəssisələrinin, nəqliyyat infrastrukturunun və digər mühüm obyektlərin zərər görməsi, dağıntıların yaranması, yanğınların baş verməsi, kimyəvi və radioaktiv təhlükələrin meydana çıxması insanların həyatına ciddi təhlükə yarada bilər. Belə şəraitdə mümkün təhlükələrin vaxtında aşkar edilməsi, onların xarakterinin müəyyənəşdirilməsi və nəticələrinin qiymətləndirilməsi mülki müdafiə sisteminin səmərəli fəaliyyətində mühüm əhəmiyyət

daşıyır. Bu baxımdan mülki müdafiə kəşfiyyatı müharibə dövründə əhalinin mühafizəsinin təşkili və fəvqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılması üçün vacib fəaliyyət istiqamətlərindən biridir.

Mülki müdafiə əhalinin, ərazilərin və təsərrüfat obyektlərinin müharibə dövründə və sülh şəraitində baş verə biləcək fəvqəladə hadisələrdən qorunmasına yönəlmiş təşkilati, mühəndis-texniki, tibbi, sanitariya-gigiyena və digər tədbirlər sistemidir. Bu sistemin əsas məqsədi insanların həyatını qorumaq, mümkün itkiləri minimuma endirmək, təhlükəli vəziyyətlərdə düzgün qərarların qəbul edilməsinə şərait yaratmaq və zərər çəkmiş ərazilərdə həyat fəaliyyətinin bərpasına kömək etməkdir. Mülki müdafiənin qarşısında duran vəzifələrin vaxtında və düzgün yerinə yetirilməsi isə ilk növbədə mövcud vəziyyət haqqında dəqiq, dolğun və operativ məlumatların əldə olunmasından asılıdır. Məhz bu məlumatların toplanması, təhlili və aidiyyəti qurumlara çatdırılması mülki müdafiə kəşfiyyatının əsas fəaliyyət istiqamətini təşkil edir.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı dedikdə, müharibə və digər fəvqəladə vəziyyətlər zamanı ərazidə yaranmış vəziyyət, təhlükə mənbələri, dağıntılar, yanğınlar, zədələnmə sahələri, insanların vəziyyəti və xilasetmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün əhəmiyyətli olan digər amillər haqqında məlumatların əldə edilməsi və qiymətləndirilməsi prosesi başa düşülür. Kəşfiyyatın əsas məqsədi mülki müdafiə qüvvələrinin fəaliyyətini düzgün istiqamətləndirmək, təhlükəli zonaları müəyyən etmək, əhalinin mühafizəsi ilə bağlı qərarların qəbul edilməsinə kömək göstərmək və xilasetmə işlərinin təhlükəsizliyini təmin etməkdir. Kəşfiyyat nəticəsində əldə olunan məlumatlar əsasında əhalinin təxliyəsi, sığınacaqlardan istifadə, zərərçəkmişlərə tibbi yardım göstərilməsi, yanğınların söndürülməsi və dağıntılar altında qalmış insanların xilas edilməsi kimi tədbirlər planlaşdırıla bilər.

Müharibə dövründə mülki müdafiə kəşfiyyatının əhəmiyyəti daha da artır. Çünki hərbi əməliyyatlar zamanı vəziyyət sürətlə dəyişə, yaşayış məntəqələri və mühüm obyektlər zərər görə, rabitə və nəqliyyat sistemlərinin fəaliyyəti pozula bilər. Belə şəraitdə ərazidəki real vəziyyətin vaxtında müəyyən edilməsi və təhlükələrin düzgün qiymətləndirilməsi insanların həyatının xilas olunmasında həlledici rol oynaya bilər. Məsələn, dağıntıya məruz qalmış ərazidə xilasetmə işlərinə başlamazdan əvvəl binaların dayanıqlığı, yanğın təhlükəsi, qaz sızması ehtimalı, yolların keçilməz vəziyyətə düşməsi və zərərçəkmiş insanların yerləşdiyi yerlər haqqında məlumatların toplanması vacibdir. Bu məlumatlar xilasedicilərin fəaliyyətinin düzgün təşkil edilməsinə, əlavə itkilərin qarşısının alınmasına və mövcud qüvvə və vasitələrdən səmərəli istifadə olunmasına imkan yaradır.

Mülki müdafiə kəşfiyyatının əsas vəzifələrindən biri ərazidəki təhlükə mənbələrinin vaxtında aşkar edilməsi və onların insanlara, ətraf mühitə və təsərrüfat obyektlərinə təsirinin qiymətləndirilməsidir. Bu vəzifəyə dağıntıların miqyasının müəyyən edilməsi, yanğın ocaqlarının aşkar olunması, yolların və keçidlərin vəziyyətinin öyrənilməsi, su təchizatı və enerji sistemlərində

yarannmış problemlərin müəyyənləşdirilməsi, həmçinin radioaktiv, kimyəvi və bioloji təhlükələrin mövcudluğunun səlahiyyətli mütəxəssislər tərəfindən yoxlanılması daxildir. Əldə edilən məlumatlar əsasında təhlükəli ərazilərin sərhədləri müəyyənləşdirilir, əhalinin həmin ərazilərdən uzaqlaşdırılması və ya mühafizə vasitələrindən istifadə etməsi ilə bağlı tədbirlər görülür.

Kəşfiyyatın digər mühüm vəzifəsi mülki müdafiə qüvvələrinin fəaliyyət göstərəcəyi ərazinin vəziyyəti haqqında məlumat toplamaqdır. Bu zaman dağıntıların xarakteri, hərəkət yollarının vəziyyəti, xilasətmə texnikasının əraziyə daxil olması imkanları, zərərçəkmiş insanların sayı və yerləşməsi, ilkin tibbi yardım məntəqələrinin təşkili üçün əlverişli yerlər müəyyənləşdirilə bilər. Belə məlumatlar fəvqəladə xilasətmə işlərinin ardıcılığını müəyyən etməyə və resursları daha çox ehtiyac olan istiqamətlərə yönəltməyə kömək edir. Kəşfiyyatın düzgün təşkili həm vaxt itkisini azaldır, həm də xilasedicilərin təhlükəsizliyini artırır.

Mülki müdafiə kəşfiyyatının tədrisində nəzəri biliklərlə yanaşı, praktiki məşğələlərə də xüsusi diqqət yetirilməlidir. Çünki müharibə və fəvqəladə vəziyyətlər zamanı insanlardan qısa müddət ərzində düzgün qərar qəbul etmək, verilmiş tapşırıqları dəqiq yerinə yetirmək və təhlükəsizlik tələblərinə əməl etmək tələb olunur. Bu məqsədlə simulyasiya məşqlərinin, mülki müdafiə təlimlərinin, şərti dağıntı və yanğın şəraitində fəaliyyət məşğələlərinin keçirilməsi, rabitə vasitələrindən istifadə qaydalarının öyrədilməsi və kəşfiyyat məlumatlarının düzgün sənədləşdirilməsi vacibdir. Praktiki hazırlıq iştirakçıların fəvqəladə vəziyyətlərdə özünəinamını artırır, kollektiv fəaliyyət vərdişlərini inkişaf etdirir və nəzəri biliklərin real şəraitdə tətbiqinə imkan yaradır. Tədris prosesində müasir texnologiyaların tətbiqi də xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Müasir müşahidə vasitələri, xəritələr, coğrafi informasiya sistemləri, rabitə avadanlıqları, təhlükə xəbərdarlığı sistemləri və digər texniki imkanlar kəşfiyyat məlumatlarının daha operativ toplanmasına və təhlilinə kömək edir. Bununla yanaşı, texniki vasitələrdən düzgün istifadə etmək üçün müvafiq mütəxəssislərin hazırlanması, avadanlıqların iş prinsiplərinin öyrədilməsi və məlumatların etibarlılığının qiymətləndirilməsi üzrə biliklərin artırılması vacibdir. Tədris zamanı şəxsi heyətə təhlükəli zonalara icazəsiz daxil olmamaq, şübhəli maddələrə toxunmamaq, fərdi mühafizə vasitələrindən düzgün istifadə etmək və yalnız səlahiyyətli qurumların göstərişlərinə uyğun hərəkət etmək kimi təhlükəsizlik tələbləri də aşılmalıdır.

Bununla yanaşı, mülki müdafiə kəşfiyyatının tədrisi yalnız xüsusi hazırlıqlı şəxslərlə məhdudlaşmamalıdır. Əhalinin geniş təbəqələrinin də təhlükə siqnallarını tanıması, rəsmi məlumatları düzgün qəbul etməsi, təxliyə qaydalarını bilməsi, sığınacaqlardan istifadə etməyi bacarması və fəvqəladə vəziyyətlərdə təşvişə düşmədən hərəkət etməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Əhalinin maarifləndirilməsi insanların öz təhlükəsizliyini təmin etməsinə, uşaqların, yaşlıların və

hərəkət imkanları məhdud şəxslərin mühafizəsinə, eləcə də xilas etmə qüvvələrinin işinə mane ola biləcək halların azaldılmasına kömək edir. Bu baxımdan məktəblərdə, ali təhsil müəssisələrində, idarə və təşkilatlarda mülki müdafiə üzrə maarifləndirmə və təlim tədbirlərinin keçirilməsi vacibdir.

Mülki müdafiə kəşfiyyatının təşkili zamanı məlumatların dəqiqliyi, operativliyi, obyektivliyi və aidiyyəti qurumlara vaxtında çatdırılması əsas prinsiplərdən hesab edilir. Yanlış və ya gecikmiş məlumatlar təhlükəli qərarların qəbul edilməsinə, xilas etmə işlərinin ləngiməsinə və insan tələfatının artmasına səbəb ola bilər. Buna görə də kəşfiyyat məlumatlarının yoxlanılması, müxtəlif mənbələrdən əldə olunan məlumatların müqayisə edilməsi, rabitə əlaqələrinin davamlılığının təmin olunması və məlumat mübadiləsinin düzgün təşkili mühüm şərtlərdir. Eyni zamanda, müharibə şəraitində informasiya təhlükəsizliyi qorunmalı, təsdiqlənməmiş məlumatların yayılmasının və əhali arasında əsassız təşviş yaradılmasının qarşısı alınmalıdır.

Beləliklə, müharibə dövrlərində mülki müdafiə kəşfiyyatının vəzifələri və onun tədrisi məsələləri bir-biri ilə sıx əlaqəli olan mühüm fəaliyyət istiqamətləridir. Kəşfiyyatın düzgün təşkili ərazidəki vəziyyətin vaxtında öyrənilməsinə, təhlükələrin müəyyənəndirilməsinə, əhalinin mühafizəsi üzrə tədbirlərin planlaşdırılmasına və xilas etmə işlərinin səmərəli həyata keçirilməsinə şərait yaradır. Tədris və praktiki hazırlıq isə bu vəzifələri yerinə yetirən şəxslərin peşəkarlığını artırır, əhalinin təhlükəsizlik mədəniyyətini formalaşdırır və fəvqəladə vəziyyətlərə hazırlıq səviyyəsini yüksəldir. Buna görə də mülki müdafiə kəşfiyyatının müasir tələblərə uyğun təşkili, kadr hazırlığının təkmilləşdirilməsi, mütəmadi təlimlərin keçirilməsi və əhalinin maarifləndirilməsi insanların həyatının qorunması və müharibə şəraitində yarana biləcək itkilərin minimuma endirilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.[1]

Tədqiqatın məqsədi, fəvqəladə hallar zamanı kəşfiyyat işlərinin nəzəri və praktiki əsaslarını araşdırmaq, onların təşkili prinsiplərini müəyyənəndirmək və səmərəliliyin artırılması yollarını elmi baxımdan əsaslandırmaqdır. Tədqiqatın əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

- Fəvqəladə hallar zamanı kəşfiyyat anlayışının mahiyyətini və əhəmiyyətini izah etmək.
- Kəşfiyyat işlərinin əsas növlərini və istiqamətlərini müəyyənəndirmək.
- Kəşfiyyat qruplarının təşkili, idarə olunması və fəaliyyət prinsiplərini araşdırmaq.
- Kəşfiyyat zamanı istifadə olunan texniki vasitələri və müasir texnologiyaları təhlil etmək.
- Kəşfiyyat heyətinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üsullarını müəyyənəndirmək.
- Əldə edilən məlumatların qiymətləndirilməsi və qərar qəbul etmə prosesində istifadəsini araşdırmaq.
- Kəşfiyyat işlərinin səmərəliliyinin artırılması üzrə təkliflər hazırlamaq.

Material və metodlar. Fövqəladə hallar zamanı kəşfiyyat — hadisə yerindəki vəziyyət haqqında zəruri məlumatların məqsədyönlü şəkildə toplanması, yoxlanılması, təhlil edilməsi və müvafiq qərarların qəbul edilməsi üçün təqdim olunması prosesidir. Kəşfiyyatın əsas məqsədi hadisənin xarakteri, təhlükənin yayılma istiqamətləri, zərərçəkmişlərin vəziyyəti, dağıntıların miqyası və mövcud resurslar barədə operativ məlumat əldə etməkdir. Kəşfiyyat işlərinin qarşısında duran əsas məsələlər bunlardır:

1. Fövqəladə hadisənin növünü, səbəblərini və mövcud vəziyyətini müəyyənləşdirmək.
2. İnsanların həyatına və sağlamlığına təhlükə yaradan amilləri aşkar etmək.
3. Dağıntıların, yanğınların və digər zədələnmələrin miqyasını qiymətləndirmək.
4. Təhlükəsiz giriş-çıxış yolları və mümkün təxliyə istiqamətləri barədə məlumat toplamaq.
5. Xilasetmə və ilkin tibbi yardım işlərinə ehtiyacı müəyyənləşdirmək.
6. Təhlükəli maddələrin, tüstünün, qazların və digər zərərli amillərin mövcudluğunu araşdırmaq.

Kəşfiyyatın nəticələri yalnız hadisənin ilkin mərhələsində deyil, bütün xilasetmə prosesi boyunca əhəmiyyət daşıyır. Vəziyyət dəyişdikcə məlumatlar yenilənməli və əvvəlki qiymətləndirmələr təkrar yoxlanılmalıdır. Fövqəladə hallar zamanı kəşfiyyat işləri məqsədinə, əhatə dairəsinə və istifadə olunan vasitələrə görə müxtəlif növlərə bölünür.[2]

Ərazi kəşfiyyatı. Hadisə baş vermiş ərazinin ümumi vəziyyəti, dağıntılar, yolların keçiləbilənliyi, su basmış sahələr və təhlükəli zonalar müəyyən edilir.

Mühəndis kəşfiyyatı. Binaların, körpülərin, yolların və digər mühəndis qurğularının vəziyyəti qiymətləndirilir. Daşıyıcı konstruksiyaların zədələnməsi, çökmə təhlükəsi və xilasetmə texnikasının istifadəsi üçün şərait araşdırılır.

Radiasiya və kimyəvi kəşfiyyat. Müvafiq cihazlar vasitəsilə radiasiya səviyyəsi, təhlükəli kimyəvi maddələrin mövcudluğu və mümkün çirklənmə sahələri müəyyən edilir.

Yanğın kəşfiyyatı. Yanğının yayılma miqyası, tüstünün istiqaməti, insanların təhlükədə olduğu sahələr və yanğının digər obyektlərə keçmə ehtimalı qiymətləndirilir.

Tibbi kəşfiyyat. Zərərçəkmişlərin sayı və vəziyyəti, tibbi yardım ehtiyacları, sanitariya-epidemioloji risklər və tibbi təxliyənin təşkili üçün vacib məlumatlar müəyyənləşdirilir.

Hidroloji kəşfiyyat. Daşqın və sel zamanı suyun səviyyəsi, axının xarakteri, təhlükəli sahələr və əhalinin təxliyəsinə təsir edən amillər öyrənilir.

Hava və uzaqdan müşahidə kəşfiyyatı. Pilotsuz uçuş aparatları, peyk təsvirləri və digər məsafədən müşahidə vasitələri ilə geniş ərazilər haqqında məlumat toplanır. Konkret hadisə zamanı

bu növlərin bir neçəsi eyni vaxtda tətbiq oluna bilər. Məsələn, zəlzələdən sonra ərazi, mühəndis, tibbi və yanğın kəşfiyyatının birgə aparılması tələb oluna bilər.

Kəşfiyyatın idarə olunması və məlumat mübadiləsi

Fövqəladə hallar zamanı müxtəlif xidmətlər arasında koordinasiya xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Kəşfiyyat qruplarının fəaliyyəti ümumi əməliyyat idarəetmə sistemi ilə əlaqələndirilməli, məlumatlar vahid qaydada toplanmalı və paylaşılmalıdır. Məlumat mübadiləsi zamanı aşağıdakı tələblər nəzərə alınmalıdır:

1. Məlumatlar aydın, qısa və konkret olmalıdır.
2. Təhlükə yaradan hallar barədə məlumatlar gecikdirilmədən ötürülməlidir.
3. Təsdiqlənmiş faktlar ehtimal və fərziyyələrdən fərqləndirilməlidir.
4. Məlumatın mənbəyi və vaxtı qeyd edilməlidir.

Beynəlxalq fəlakət risklərinin qiymətləndirilməsi yanaşmaları da məlumatların sistemli toplanmasını, risklərin kompleks təhlilini və nəticələrin qərar qəbul etmədə istifadəsini vacib hesab edir [3].

Müasir texnologiyaların kəşfiyyat işlərinə təsiri

Müasir texnologiyalar məlumatların toplanma sürətini artırır, çətin keçilən ərazilərin müşahidəsini asanlaşdırır və təhlükəli zonalara insan müdaxiləsinin azaldılmasına kömək edir. Pilotsuz uçuş aparatları vasitəsilə əldə olunan təsvirlər dağıntıların ümumi vəziyyətini və yolların keçiləbilənliyini qiymətləndirmək üçün istifadə edilə bilər. Coğrafi informasiya sistemləri isə müxtəlif mənbələrdən alınan məlumatları vahid xəritədə birləşdirərək təhlükəli sahələrin və yardım ehtiyaclarının müqayisəsini asanlaşdırır. Süni intellekt əsaslı analiz vasitələri böyük həcmli görüntülərin ilkin çeşidlənməsinə və mümkün zədələnmə sahələrinin müəyyənəndirilməsinə kömək edə bilər. Bununla belə, avtomatik nəticələr mütəxəssis tərəfindən yoxlanılmalı, yanlış aşkarlama ehtimalı nəzərə alınmalıdır. [4] Müasir texnologiyaların səmərəli tətbiqi üçün üç şərt vacibdir:

- Texniki vasitələrdən istifadə edən heyətin müvafiq hazırlığa malik olması.
- Məlumatların keyfiyyətinin və etibarlılığının yoxlanılması.
- Məlumatların məxfiliyinin, təhlükəsizliyinin və operativ idarəetmə tələblərinin qorunması.

Beləliklə, texnologiya kəşfiyyat mütəxəssisini əvəz etmir, onun məlumat toplamaq və düzgün qərar vermək imkanlarını genişləndirir. [4] Bundan əlavə, təsdiqlənməmiş məlumatların sürətlə yayılması yanlış qərarların qəbul edilməsinə və əhalidə əsassız təşviş yaranmasına gətirib çıxara bilər. BMT-nin Fəlakət Risklərinin Azaldılması üzrə Ofisinin materiallarında da böhran zamanı zərərli və yanlış məlumatların qoruyucu tədbirlərə mənfi təsir göstərə biləcəyi vurğulanır [5]

Nəticə

Fövqəladə hallar zamanı kəşfiyyat işlərinin aparılması əhalinin təhlükəsizliyinin təmin olunması, zərərçəkmiş insanların xilas edilməsi və hadisənin nəticələrinin aradan qaldırılması prosesinin əsas tərkib hissəsidir. Kəşfiyyat vasitəsilə hadisə yerindəki vəziyyət haqqında məlumatlar toplanır, təhlükələr müəyyənləşdirilir, resurslara olan ehtiyac qiymətləndirilir və xilasetmə tədbirlərinin prioritetləri müəyyən edilir. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, kəşfiyyat işlərinin səmərəliliyi operativlik, məlumatların dəqiqliyi, fasiləsiz müşahidə, kompleks yanaşma və təhlükəsizlik prinsiplərinin təmin olunmasından asılıdır. Kəşfiyyatın düzgün təşkili insan tələfatının azaldılmasına, əlavə təhlükələrin vaxtında aşkar edilməsinə və xilasetmə qüvvələrinin imkanlarından daha səmərəli istifadəyə şərait yaradır.[6]

Müasir texnologiyaların, o cümlədən pilotsuz uçuş aparatlarının, termal kameraların, xüsusi ölçmə cihazlarının və coğrafi informasiya sistemlərinin tətbiqi kəşfiyyat imkanlarını genişləndirir. Bununla yanaşı, əldə edilən məlumatların keyfiyyəti, texniki vasitələrin etibarlılığı və mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsi daim nəzarətdə saxlanılmalıdır. Araşdırma göstərir ki, kəşfiyyat işlərinin təkmilləşdirilməsi üçün standartlaşdırılmış prosedurların hazırlanması, kadrların davamlı təlimi, rabitə sistemlərinin gücləndirilməsi, məlumatların yoxlanılması və aidiyyəti qurumlar arasında koordinasiyanın artırılması vacibdir. Nəticə etibarilə, fəvqəladə hallar zamanı kəşfiyyat yalnız məlumat toplama vasitəsi deyil, həm də risklərin idarə edilməsi, xilasetmə fəaliyyətinin planlaşdırılması və təhlükəsiz qərarların qəbul olunması üçün elmi-praktiki əsasdır. Bu sahədə sistemli yanaşmanın tətbiqi fəvqəladə hallara hazırlığın və cavab tədbirlərinin ümumi effektivliyini yüksəldə bilər.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYATLAR

1. Azərbaycan Respublikasının “Mülki müdafiə haqqında” Qanunu. Azərbaycan Respublikasının mülki müdafiə sahəsində qanunvericiliyi. Rəsmi mənbə: <https://mia.gov.az/en/legislation/1/view/51/>
2. O.R.Rzayev. Fəvqəladə hallarda Mülki müdafiə. Dərs vəsaiti. Naxçıvan. 2021.
3. O.R.Rzayev. Fəvqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılması və idarə edilməsi. Dərs vəsaiti. Naxçıvan. 2026.
4. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Fəlakət Riskinin Azaldılması Ofisi (UNDRR). Milli Fəlakət Riskinin Qiymətləndirilməsi: Milli Mütəxəssislər üçün Bələdçi. 2025.
5. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Fəlakət Riskinin Azaldılması Ofisi (UNDRR). Fəlakətlər zamanı zərərli məlumat: Daha təhlükəsiz qərarlar üçün risk kommunikasiyası. 2026.
6. Azərbaycan Respublikası Fəvqəladə Hallar Nazirliyinin rəsmi internet sahifəsi. <https://fhn.gov.az/>

ABSTRACT

DUTIES AND TRAINING ISSUES OF CIVIL DEFENSE INTELLIGENCE IN TIMES OF WAR

Oktay Rzayev

Nakhchivan State University, Nakhchivan, Azerbaijan

The article highlights that, in the context of contemporary wars, military conflicts, political tensions, and various types of emergencies occurring globally, ensuring the safety of the population and protecting human life and health rank among the most critical tasks facing states. It should be noted that the importance of civil defense reconnaissance increases significantly during wartime. This is because, during military operations, the situation can change rapidly; settlements and critical infrastructure may sustain damage, and communication and transport systems may be disrupted. Under such conditions, the timely assessment of the actual situation on the ground and the accurate evaluation of threats can play a decisive role in saving lives. For instance, before commencing rescue operations in a damaged area, it is essential to gather information regarding the structural stability of buildings, fire hazards, the potential for gas leaks, the impassability of roads, and the locations of affected individuals. Such information enables the effective organization of rescue efforts, helps prevent further casualties, and ensures the efficient use of available resources and personnel.

Keywords: wars, military conflicts, political tensions, emergency situations, civil defense reconnaissance, types of reconnaissance, affected people

